

Marcin Medyński

"Miejsca pamięci powstania styczniowego 1863-1864 na terenie województwa świętokrzyskiego", Jerzy Kowalczyk, Kielce 2013 : [recenzja]

Z Dziejów Regionu i Miasta : rocznik Oddziału Polskiego Towarzystwa
Historycznego w Skarżysku-Kamiennej 6, 201-203

2015

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Jerzy Kowalczyk, *Miejsca pamięci powstania styczniowego 1863–1864 na terenie województwa świętokrzyskiego, Stowarzyszenie Ziemia Świętokrzyska, Kielce 2013, ss. 134, il.*

Rok 2013 był okazją do publikacji szeregu prac, mających uczcić 150. rocznicę wybuchu powstania styczniowego. Prezentowana książka nie jest *stricte* historyczną, należy ją raczej zaliczyć do dzieł krajoznawczo-katalogowych.

Pracę niniejszą zbudowano na bazie inwentaryzacji wykonanej przez Jerzego Kowalczyka i opublikowanej w 2003 roku¹, która obejmowała 355 miejsc pamięci powstania styczniowego w 122 miejscowościach województwa świętokrzyskiego. W nowym katalogu, wydanym w 2013 roku, przedstawiono 500 obiektów w 161 miejscowościach. Tylko nieliczne ze 145 nowo uwzględnionych istniały 10 lat temu – większość to miejsca upamiętnione w ciągu dekady poprzedzającej omawiane wydanie. Wiele istniejących dawniej miejsc zmieniło się w tym czasie (zostały odbudowane, przebudowane lub odnowione), co autor również skrzętnie odnotował.

Zasadniczą częścią książki jest katalog miejsc pamięci powstania styczniowego. Podzielono go na dwie części: część A – obejmującą Kielce, i część B – resztę województwa świętokrzyskiego, w której miejscowości uporządkowano w układzie alfabetycznym. Każda metryczka obiektu zawiera jego krótki, hasłowy opis, lokalizację, w całości przytoczoną treść inskrypcji (wyjątkiem są niektóre tablice epitafijne – np. s. 15, poz. 19–21, 25) oraz treść napisów lub tabliczek fundacyjnych i renowacyjnych. W większości przypadków autor zaopatrzył opis w krótką notkę historyczną, dotyczącą upamiętnionej osoby lub wydarzenia, a niekiedy także dziejów samego obiektu.

Dalsza część książki pełni już rolę służebną wobec katalogu. Na stronach 81–88 zamieszczono statystykę obiektów z podziałem na powiaty, gminy i miejscowości. Kolejne strony (89–93) zajmuje

¹ J. Kowalczyk, *Inwentaryzacja miejsc pamięci powstania styczniowego na terenie województwa świętokrzyskiego (opis obiektów)*, [w:] J. Kowalczyk, A. Massalski, T. Wągrowski, *W hołdzie przeszłości 1863–1864. Województwo świętokrzyskie*, Kielce 2003, s. 113–154.

indeks alfabetyczny opisanych miast i wsi ze wskazaniem ich dzisiejszej przynależności administracyjnej. Natomiast od s. 94 autor umieścił indeks nazwisk występujących na pomnikach i tablicach, wskazujący jednak nie strony, na których dane nazwisko występuje, lecz miejscowości (i – w przypadku Kielc – lokalizację na terenie miasta), gdzie znajduje się obiekt upamiętniający daną osobę. Na s. 106 autor zamieścił – zamiast wykazu literatury – ogólną wiadomość o źródłach informacji zawartych w książce i odesłanie do szczegółowej bibliografii, którą zestawił na prowadzonej przez siebie stronie internetowej poświęconej powstaniu styczniowemu i jego pamiątkom w dawnych województwach krakowskim i sandomierskim: <http://www.powstanie1863.muzeumhistoriikielc.pl/> (w dziale „Literatura”). Ostatnia część książki to dokumentacja fotograficzna – kolorowe zdjęcia 90 obiektów, które powstały lub uzyskały wyraźnie nowy wystrój w okresie dekady, jaka minęła od wydania poprzedniej inwentaryzacji.

Książka jest obowiązkową pozycją w bibliotece każdego miłośnika powstańczej historii, regionalisty, a także turysty, który lubi wiedzieć, co spotyka na swych podróżniczych szlakach. Autor od lat z powodzeniem wyszukuje i dokumentuje miejsca pamięci powstania styczniowego i informacje o powstańczych wydarzeniach na Kielecczyźnie – udostępnia je w prowadzonym przez siebie portalu internetowym. Powstała imponująca baza danych, której nikłą część stanowi omawiana publikacja. Książkę stworzono z myślą o tych, którzy chcą odwiedzić upamiętnione miejsca związane z powstaniem i jego uczestnikami; jej format i objętość pozwalają na zabranie jej do plecaka, a nawet do kieszeni.

Dokumentacja pomników jest cenna – stanowi „fotografię” stanu obecnego i pełni rolę propagandy historyczno-patriotycznej. Jednak moim zdaniem najcenniejszy w tej pracy jest rejestr mogił i grobów powstańców – zarówno tych, którzy zginęli w walce, rozsianych także przy drogach i na bezdrożach, jak i tych, którzy zmarli po zakończeniu powstania i spoczęli na świętokrzyskich cmentarzach. O grobach tych, tak jak i o ludziach, którzy w nich spoczywają, pamięta się mniej i rzadziej, niż o pomnikach i upamiętnionych polach bitew.

Wartość opublikowanego katalogu jest duża i niezaprzeczalna. Nie zmieni tego zatem kilka drobnych uwag. Brak mi w opisach (a przynajmniej w ich większości) informacji o materiałach, z jakich wyko-

nano tablice czy pomniki. Wątpliwa jest przydatność w tego rodzaju przewodnikowym wydawnictwie dwóch dodatków: statystyki obiektów z podziałem na powiaty, gminy i miejscowości oraz indeksu alfabetycznego miejscowości ze wskazaniem ich przynależności administracyjnej (zwłaszcza, że w części B katalogu wszystkie miejscowości uporządkowano alfabetycznie i wskazano już gminę i powiat, w obrębie których się znajdują). Nie jest też jasne, jakim kluczem posługiwał się autor przy doborze osób, o których wspominał w komentarzach biograficznych (np. wyjaśnił, kim była Helena Witwicka, a nie podał żadnych informacji o Janie Witwickim – zob. s. 64-65, poz. 384, 386, 387; nie rozwiązał też monogramu A.W., tj. Adama Waligórskiego, na s. 65, poz. 391). Są to jednakże drobiazgi.

Powstanie styczniowe, obok II wojny światowej, doczekało się w województwie świętokrzyskim najliczniejszych pomników i miejsc pamięci. Dzięki opisywanej pracy każdy mieszkaniec i gość województwa świętokrzyskiego może się przekonać, że ma blisko siebie jakieś miejsce poświęcone „chwalebny zwyciężonym”. Nie powinniśmy o nich zapominać.

Marcin Medyński